

ראשי פרקים

עמודים	נושא
2-4	מבוא
4	מתודולוגיה וגישת המחקר
5-19	א. סקירת הספרות
5-6	1. אלמנטים אידיאולוגיים ואמונים להתיישבות בארץ הקודש
-6	2. אלמנטים פוליטיים ואמונים להתיישבות הפרוטסטנטים האמריקאים והגרמנים ביפו
6-8	ב. ממצאים תאורטיים וניתוח אלמנטים היסטוריים וביוגרפיים
	1. התפתחות המושבה האמריקאית
8-9	2. השפעת הטרור הערבי על ההתיישבות האמריקאית
9-10	3. 1866 – חידוש ההתיישבות האמריקאית והקמת המושבה האמריקאית
10-11	4. הסיבות לכישלון ההתיישבות האמריקאית
11-15	5. התפתחות המושבה הגרמנית על יסודות המושבה האמריקאית
15-17	6. התפתחויות במושבה האמריקאית-גרמנית אחרי מלחה"ע השניה ותהליך השימור
17-18	7. נקודות ציון מיוחדות במושבה
18-19	8. תרומת המושבה האמריקאית-גרמנית להתפתחות מדינת ישראל
19-41	ג. ממצאים מצולמים
19-20	1. ניתוח ממצאים מצולמים
20-21	2. כיצד השיטות השונות עונות על שאלת המחקר
21	3. פערי מחקר ותובנות
22-24	4. דיון: מדוע הצליחו הגרמנים במקום בו נכשלו האמריקאים
25	סיכום
26-29	ביבליוגרפיה
30-41	נספח 1 – ממצאים: תצלומים עבר והווה

הקדמה

המושבה האמריקאית ביפו מהווה נכס שמלמד על תהליכים שעברו על ארץ ישראל לאורך השנים: היסטוריים, דתיים ופוליטיים, גיאוגרפיים והתיישבותיים, כלכליים ואדריכליים. מעקב אחר התפתחות המושבה האמריקאית - מניעים דתיים, שחקנים דתיים חסרי יכולת, תהליכים אזוריים (פרעות ערבים) ופנימיים (חוסר אמון בהנהגה) - מלמד על הסיבות לכישלון המושבה. מעקב אחר התפתחות המושבה הגרמנית - מניעים דתיים, שחקנים בעלי ראייה מערכתית ויכולת כלכלית ופוליטיקה אזורית חיובית (ברית גרמניה-טורקיה) - מצביע על הסיבות להצלחת המושבה עד מלחמת העולם השנייה. מעקב אחר תהליך שימור המושבה האמריקאית-גרמנית מלמד על החשיבות של זיהוי שכבות היסטוריות, דרך ניתוח שכבות של בניה.

מבוא

שיטוט אקראי ביפו הוביל אותי למושבה האמריקאית ביפו והאופן בו השכונה עברה/עוברת שימור קפדני עורר בי שאלות רבות: למה לשמר? אזור שימור מוגדר כפעולה להבטחת המשך קיומם של מבנים הנושאים ערכים תרבותיים היסטוריים וארכיטקטוניים, בתוך תרבות עכשווית ובעלת צרכים מידיים ועתידיים. התשובה של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל היא: . האתרים ההיסטוריים הם חלק בלתי נפרד מתרבות, הם נכסינו התרבותיים הבנויים והם חשובים לתחושת היציבות וההמשכיות ההיסטורית שלנו. הקריטריונים לשימור המושבה האמריקאית היו: שימור מבנים בעלי חשיבות, כחלק מההיסטוריה של היישוב, שימור אתר המהווה דוגמה לתרבותה של חברה מסוימת (נוצרים אמריקאים) בתקופה מסוימת (המאה ה-19) וכן מכלול מבנים המהווים דוגמה לתרבות בנייה (בתי עץ אופייניים למיין, ארה"ב) (אתר המועצה לשימור מורשת בישראל). אופי השימור עמד חשיבות ההיסטוריה של הבניה, על שיטות וחומרי בנייה אותנטיים בזמן שמור המבנים (שפר ורונו, 2020).

הסתכלות שטחית על מיקום המושבה האמריקאית-גרמנית מציפה שאלות אחרות: מדוע התיישבו נוצרים פרוטסטנטים בפאתי עיר פריפריאלית (יפו) ולא בערים קדושות לנצרות (ירושלים ונצרת)? הסתכלות על המתיישבים הישראלים הנוכחים מציפה שאלות אחרות: מה גרם למתיישבים המקוריים לעזוב? הסתכלות על סגנונות האדריכלות במושבה - שמצד אחד מצביעה על שונות בין תפיסות אדריכליות אמריקאיות ואירופאיות, ומצד שני על הרמוניה, מעוררת את השאלה ביחס לשימור המקום (מי, מתי, מדוע?).

שאלות אלה מתקשרות לטיעון של Mitchell (1887) שסבר שניתוח ההתיישבות האמריקאית והטמפלרית בפלשתינה מחייב ניתוח מורכב ומחייב לזהות אלמנטים גיאוגרפיים (מיקום והשלכותיו הגאוגרפיות), לנתח אלמנטים ביוגרפיים (מי היו החלוצים), אלמנטים אידיאולוגיים ואמוניים (מה היו ערכיהם ומה הניע אותם) ואלמנטים היסטוריים/פוליטיים (רצף ההתפתחויות הכרונולוגיות וההסברים להם).

האלמנטים הגיאוגרפיים והשלכות גאוגרפיות מתקשרים למיקומה הגיאוגרפי של ארץ ישראל, כציר תנועה מרכזי בין יבשות, אך יותר מכך להשלכות הגאוגרפיות של מקומה ולאופי הקולוניאליסטי של ההתיישבות (Obenzinger, 2003): ארץ הקודש, היוותה ומהווה - ב 2020 השנים האחרונות, אבן שואבת לנוצרים מרחבי העולם: מנהיגים רוחניים, חוקרים, צליינים ותיירים, אבל את תחילת ההתיישבות הנוצרית בארץ ניתן ליחס לאמצע המאה ה-19, לאחר אירוע ההכרזה על המילניאריזם (צפייה אפוקליפטית לשיבת ישו לארץ הקודש). המילניאריזם, שהיה אירוע מכונן בעולם הנוצרי

סקירת הספרות

1. אלמנטים אידיאולוגיים ואמונים להתיישבות בארץ הקודש

במאה ה-16 ביסס מרטין לותר את הזרם הפרוטסטנטי בנצרות במדינת ויטנברג בדרם גרמניה והבדיל אותו מהקתוליות בכמה מובנים, שניים מהם בולטים: התנ"ך והברית החדשה הם מקור הסמכות (ולא האפיפיור) והאמונה חשובה יותר מהפולחן. בגרמניה הקימו הלותרנים את זרם הפייטיזם וב-1830 הצהיר ג'ונתן אלברכט בנגל על תחילת המילניאריזם, שמדבר על צפייה אפוקליפטית לשובו של ישו (לאחר אירוע קטלני שישמיד את החברה הנוכחית ומנהיגיה המושחתים) ולתחילת מלכותו בת-1000 השנים בעולם מטוהר (בן ארצי, 1948). האירוע מתקשר ליהודים ולארץ ישראל במובן זה, שבמלכות השנייה של המשיח תתממש ההבטחה שנתן ה' לאברהם ולדוד שצאצאו (המשיח) ישב על כס המלכות לעד. ושיבת ישו לא תתאפשר אל אם ישובו היהודים לארץ ישראל ויחדשו את שלטונם על הארץ כפי שהיה בימי ישו.

אירוע ההכרזה על המילניאריזם, הרעיד את העולם הפרוטסטנטי כשינוי סדרי בראשית וקץ כל העיתים והמאמינים נכנסו בחלקם לפניקה ובחלקם ליוזמות.

בארה"ב התעוררו כמרים-חוקרים שהגיעו כדי לחקור את ארץ הקודש. שני חוקרים השפיעו על התפתחות העניין בחקר ויישוב ארץ הקודש: אדוארד רובינסטון והנרי סטפורד אוסבורן, שביקרו בישראל וכתבו עליה כבר ב-1838 בשלהי השלטון המצרי. אדוארד רובינסטון, כומר וחוקר מקרא מקונטיקט (פרופ'), היה חלוץ אמריקאי ראשון שהגיע לחקור את ישראל, לכתוב עליה ולעורר את גל המבקרים והמתעניינים הבאים. רובינסטון, פרופסור מומחה בתאולוגיה וכתבי הקודש, התעניין בזיהוי אתרים המוזכרים במקרא. גילויו המרעישים (כולל 'קשת רובינסון' בירושלים) הכתירו אותו כ"אבי הארכיאולוגיה המקראית", מכיוון שהוא זיהה 160 אתרים שמקורם תנ"כי. הוא ערך מסע שני ב-1841 וכתב סדרת ספרים שזכו להצלחה רבה בארה"ב ועוררו סקרנות רבה ביחס לארץ הקודש. אדוארד רובינסטון, כומר וחוקר מקרא מקונטיקט (פרופ'), צילם אתרים בארץ הקודש בביקורו ב-1857, והם הפכו לתחריטים מבוקשים ביותר ברחבי העולם ומקור השראה לעולי רגל וחוקרים (שחורי, 2020).

מבקרים נוספים כתבו על ארץ הקודש לאחר ביקורים בה: ב-1840 הגיע למסע מחקר בארץ ישראל, הכומר המתודיסטי האמריקאי, סטיפן אולין. ב-1843 ביקר ג'ון פרייס דרבין האמריקאי, שהיה דמות מרכזית בכנסייה המתודיסטית האמריקאית, ערך עיתונים והדריך מסעות רבים של כמרים אמריקאים צעירים בארץ ישראל. ב-1887 סייר בארץ במשך שנתיים יוליסס סימפסון גרנט (בתום כהונתו כנשיאה ה-18 של ארה"ב) והוא פרסם כתבים רבים על חוויותיו, גם ביפו.

כתוצאה מפרסומיהם ארה"ב נשאבה לבולמוס של שיח על השבת המשיח. כתבי עת רבים שלחו את נציגיהם לא"י ופרסמו מידע רב מארץ הקודש לכל העולם הנוצרי, וחלה התעוררות מעשית אצל כמרים ומאמינים, שבחלקה הובילה ליוזמה אישית או קהילתית להתיישב בא"י כדי לקרב את הגאולה.

בגרמניה התפרסם תאולוג כריזמטי בשם **כריסטוף הופמן**, שהתנגד לתפיסת המילניאריזם והקים ב-1854 את "החברה של אוסף האנשים של האלוהים בירושלים". אגודה שממנה יצמחו הטמפלרים והוא יהפוך למנהיג הרוחני שלה.